

УДК 372.11:612

Пенькова С. Д.*

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДНЗ У ПРОЦЕСІ ВУЗІВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті висвітлюється проблема формування мовленнєвої культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів і пропонуються способи вдосконалення культури україномовного спілкування студентів у процесі підготовки у вищій школі. Конкретизовано поняття мовленнєвої культури як системи основних комунікативних ознак мовлення. Розглянуто шляхи вдосконалення культури мовлення під час опанування студентами навчальних дисциплін лінгводидактичного спрямування: сучасна українська літературна мова з практикумом, дитяча література, дошкільна лінгводидактика з урахуванням практикоорієнтованого підходу до вишівської підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти.

Ключові слова: мовленнєва культура, основні комунікативні ознаки мовлення, навчально-мовленнєва діяльність, система вправ, методика.

Серед завдань вітчизняної вищої освіти одним із пріоритетних загальновідомо вважається формування культури українського мовлення майбутніх фахівців педагогічної освіти, зокрема й дошкільної, оскільки набуті в дошкільному віці мовленнєві вміння та навички стають підґрунтям комунікативної компетентності мовлення на наступних етапах освіти.

Проблема культури мовлення завжди була у центрі посиленої уваги вітчизняних лінгвістів і методистів (Н. Бабич, І. Білодід, О. Біляєв, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюх, А. Канищенко, А. Коваль, Л. Мацько, М. Пентилюк, М. Пилинський, В. Русанівський та ін.). У їхніх наукових дослідженнях визначено питання мовної культури людини та суспільства, теорії мовної норми, комунікативні якості культури мовлення. Для нашого дослідження становили інтерес лінгводидактичні засади навчання другої мови в білінгвістичному оточенні (А. Богуш, Н. Пашковська, А. Супрун, О. Хорошковська та ін.), психологічний та психолінгвістичний аспекти породження та особливостей усних мовленнєвих висловлювань (Л. Виготський, М. Жинкін, І. Зимня, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, І. Синиця та ін.).

Серед особистісних якостей майбутнього вихователя дошкільних навчальних закладів чільне місце посідає розвиток його мовленнєвої культури, що є першочерговою умовою високого професійного рівня й запорукою повноцінного спілкування з вихованцями та їх батьками.

Метою статті є визначення поняття «мовленнєва культура майбутнього педагога дошкільного освіти», його структурних компонентів (ціннісно-мотиваційного, змістового, емоційного та операційного); з'ясування змістових, організаційних і процесуальних умов удосконалення культури українського мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів

У сучасній лінгводидактиці загальноприйнятою є думка, що культура мовлення вивчає нормативність мови, володіння літературними нормами на всіх мовних рівнях, її відповідність тим вимогам, що ставляться перед мовою в суспільстві, розробляє правила вимови, слововживання, формотворення, побудови словосполучень і речень. Розглядаючи проблему вдосконалення мовленнєвої культури в лінгво-психолого-педагогічному аспектах, слід зауважити на необхідності формування в майбутніх фахівців дошкільної освіти чіткої системи мовознавчих знань, адже їхні компетенції (орфоепічна, фонетична, лексична, граматична тощо) надалі стимулюватимуть розвиток аналогічних якостей мовлення вихованців дошкільних навчальних закладів [3]. Зважаючи на особливості формування нормативного мовлення дітей дошкільного

© Пенькова С. Д.

та молодшого шкільного віку, нами визначено першооснови мовленнєвої культури як здатність мовців правильно, точно, логічно висловлюватися, добираючи мовновиражальні засоби відповідно до мети й обставин комунікації, загальноприйнятого мовленнєвого етикету. Таке визначення, на нашу думку, досить повно відображає формування у старших дошкільників необхідних і достатніх ознак культури мовлення.

Конкретизація змісту поняття «культура мовлення» потребує визначення «основних комунікативних ознак культури мовлення» як реальних властивостей змістового та формального аспектів мови. У процесі дослідно-експериментальної роботи виявлено, що визначальною ознакою культури мовлення є його правильність, тобто використання мовцем норм сучасної української літературної мови. Доведено, що досконалий рівень мовлення людини характеризується не просто сукупністю основних комунікативних ознак, а саме їх системою. Разом із тим відомо, що в сучасній лінгводидактиці деякі комунікативні ознаки мовлення вивчені достатньо (точність, багатство, логічність, виразність, чистота, доречність), інші ж потребують подальшого вивчення (емоційність, дієвість, стислість, тональність, естетичність) [1]. Аналіз мовознавчих джерел дав змогу запропонувати власне розуміння системи основних комунікативних ознак:

- правильність;
- точність;
- логічність;
- чистота;
- багатство;
- виразність;
- доречність;
- мовленнєвий етикет.

Вважаємо, що саме таке наповнення культури мовлення як збірного поняття є необхідним і достатнім, коли йдеться про моделювання процесу формування культури українського мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі їхньої лінгводидактичної підготовки. Згідно з результатами нашої дослідно-експериментальної роботи серед студентів, що здобувають вищу освіту за спеціальністю 6.010101 «Дошкільна освіта» в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті, установлено, що більшість абітурієнтів, на жаль, недостатньо володіють нормативним українським мовленням унаслідок різних причин, зокрема білінгвального оточення.

Моделюючи процес формування мовленнєвої культури майбутніх вихователів ДНЗ, ми виходили з того, що він має відповідати провідним принципам, що забезпечуватимуть його ефективність і дієвість, а саме: адекватності моделі цілям та завданням навчально-виховного процесу у вищій школі педагогічного профілю, практично-професійній спрямованості фахової підготовки майбутніх вихователів; орієнтації на аксіологічний розвиток особистості майбутнього фахівця дошкільної освіти; особистісної свободи та самостійності в оволодінні мовними та мовленнєвими знаннями, уміннями та навичками під час навчання у ВНЗ; соціокультурної детермінованості процесу формування мовленнєвої культури студента – майбутнього вихователя; взаємозумовленості традиційних та інноваційних форм і методів формування мовленнєвої культури фахівців [2]. Формування мовленнєвої культури майбутніх вихователів детермінується сьогодні соціальним замовленням на певний рівень професійної компетентності фахівця. Майбутньому випускнику вищого навчального закладу, який прагне бути конкурентоспроможним на ринку праці, сьогодні слід не лише систематично опановувати новий навчальний зміст і технології його застосування на практиці, а й навчитися ефективно використовувати пізнавальну інформацію з різних джерел, приймати адекватні рішення в різних практичних

ситуаціях, успішно працювати в педагогічних колективах державної та приватної форм власності тощо.

Аналіз доробку науковців і творчої діяльності вихователів дошкільних навчальних закладів Ізмаїльщини дозволив узагальнити зміст і методичне забезпечення структурних компонентів процесу формування мовленнєвої культури студентів – майбутніх вихователів ДНЗ. У процесі педагогічного експерименту доведено необхідність урахування цільового, змістового, організаційного та результативного компонентів. Однак варто зазначити, що змістовий компонент моделі є, на нашу думку, визначальним, найбільшим за обсягом і передбачає передання й засвоєння знань, умінь та навичок комунікативної взаємодії як основи професійної компетентності шляхом опанування гуманітарних (психолого-педагогічних) і спеціальних дисциплін. У межах цього блоку моделі відбувається опанування студентами лінгводидактичних засад культури мовлення, теоретичних і практичних основ комунікативної взаємодії між колегами та вихованцями у процесі професійної діяльності. У процесі вивчення професійно-практичних дисциплін навчального плану в них удосконалюється система комунікативних умінь, розвивається професійне спілкування, чим забезпечується вибір оптимальних форм, методів і засобів формування мовленнєвої культури, мети та конкретного виду навчально-виховної діяльності.

Аналізуючи зміст лінгводидактичної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів освіти, ми виділяємо в ньому блок психолого-педагогічних та мовних дисциплін, які відіграють провідну роль у контексті досліджуваної нами проблеми. Крім того, існує поділ змісту навчання на традиційний (нормативні спеціальні та гуманітарні дисципліни) та інноваційний (спецкурси та спецсемінари, факультативи за вибором студента).

На основі аналізу навчально-методичної літератури та педагогічного досвіду проаналізовано зміст робочих навчальних програм, підручників і навчально-методичних посібників щодо формування мовленнєвої культури студентів, що слугувало підґрунтям організаційного компонента розробленої нами системи. Згідно з комунікативно-діяльнісним підходом до розвитку українського мовлення нами визначено провідні принципи і критерії добору мовного матеріалу для засвоєння основних комунікативних ознак нормативного українського мовлення дітьми старшого дошкільного віку.

На основі цього було зроблено висновок про врахування лінгводидактичних принципів під час добору мовного матеріалу; про відображення поширеності мовних явищ, їх здатність бути зразковими для подальшого продукування усного мовлення. Провідними визначено такі критерії добору мовного матеріалу, як: системність, комунікативність, функціональність, ситуативність. Виявлено, що причинами низької культури мовлення є байдуже ставлення до вивчення лінгвістичних дисциплін з боку старшокласників і студентів у старшій та вищій школах, зменшення кількості навчальних годин у ВНЗ, яке спостерігається останнім часом. Недостатньо часу приділяє молодь читанню художньої літератури, ознайомленню з найкращими зразками української літературної мови. Не сформована й звичка користування мовними словниками та довідковою літературою, в яких висвітлюються норми та правила літературної вимови. У процесі апробації та впровадження дослідно-експериментального навчання слід дотримуватися певних вимог, а саме:

– зміст мовного матеріалу, дібраного з метою формування основних комунікативних ознак культури мовлення, має відповідати віковим особливостям дітей старшого дошкільного віку, бути доступним їхньому розумінню, зацікавлювати їх і збуджувати увагу. Це передусім загадки, скоромовки, лічилки, вірші, де розкриваються знайомі дошкільникам теми «Родина», «Дитячий садок», «Іграшки» тощо;

– добираючи мовні одиниці, слід зважати на комунікативну значущість того чи іншого мовного матеріалу, його необхідність під час розгортання власної мовленнєвої діяльності; подолання проявів інтерференції (фонетичної, лексичної, граматичної), принцип опори на життєвий досвід дітей;

– для організації мовного забезпечення слід використовувати різні одиниці мовлення передусім речення й тексти, які є зразками мовлення з боку змістовності, граматичного оформлення, структурної організації та комунікативної спрямованості. Запропонований мовний матеріал має комплексний характер, охоплює найважливіші та доступні дитячому розумінню основні комунікативні ознаки культури мовлення (правильність, точність, логічність, багатство, доречність, чистота, виразність, мовленнєвий етикет). Добір мовного матеріалу для засвоєння цих ознак є основою експериментально розробленої технології поетапного формування культури українського мовлення на початковому етапі вивчення української мови.

Модель розвитку мовленнєвої культури майбутнього вихователя складається, на наш погляд, з чотирьох взаємопов'язаних структурних компонентів: ціннісно-мотиваційного; змістового; емоційного; операційного з урахуванням навчально-методичного забезпечення мовленнєвого середовища дошкільників та науково-педагогічних засад підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти, зокрема Програм розвитку дитини дошкільного віку («Малятко», «Я у світі», «Упевнений старт», «Дитина», «Українське дошкілля», «Світ дитинства» тощо).

Від майбутнього вихователя дошкільних навчальних закладів сьогодні вимагається опанування певного обсягу знань – лінгвістичних, теорії мовленнєвої діяльності, теорії спілкування, теорії мовленнєвої культури тощо. Студенти мають оволодіти правилами поведінки, вивчити формули мовленнєвого етикету, пам'ятати, що необхідною й важливою складовою спілкування є ситуації «ввічливого контакту» між комунікантами, зокрема ситуації вітання, знайомства, прощання, подяки, вибачення, поздоровлення тощо [4].

Основною метою мовної освіти майбутніх спеціалістів дошкільної освіти є формування комунікативної компетенції, високого рівня мовної культури професійного спрямування шляхом ознайомлення з термінологічними та фразеологічними особливостями мови обраного фаху, складання та оформлення професійних текстів і документів, редагування і переклад текстів професійного спрямування, ознайомлення з основними засадами комунікації тощо. Від цього залежатиме формування всіх інших компетенцій, необхідних для успішного функціонування майбутнього фахівця у професійному житті.

Процес формування культури українського мовлення стає ефективнішим, якщо спиратися на психологічні основи та психолінгвістичні особливості його опанування, лінгвістичні основи, які включають засвоєння дітьми орфоепічних, лексичних і граматичних норм сучасної української літературної мови. Експериментально доведено, що набуття вмінь досконалого мовлення виробляється ефективно, якщо забезпечується вчителем відповідна організація навчально-мовленнєвої діяльності, яка полягає передусім у створенні системи вправ для опанування мовленнєвої культури, спеціальному мовному забезпеченні цього процесу (мовленнєве середовище, позитивне емоційне стимулювання, пізнавальний інтерес, активізація мовленнєвої діяльності), зразковому мовленні вихователя. З'ясовано, що у структурі вмінь унормованого мовлення дошкільників домінуючими є правильна звуковимова, уточнення, збагачення й активізація лексичного складу, усне мовлення. Згідно з цим, як переконує здійснений аналіз психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури й дослідно-експериментальна робота, проведена нами на базі педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету, формування культури українського мовлення дітей дошкільного віку має підпорядковуватися таким напрямкам:

- засвоєння норм сучасної української літературної мови;
- формування навичок активної роботи зі словом;
- формування вмінь діалогічного висловлювання;
- формування первинних умінь монологічного висловлювання;
- формування культури мовленнєвої поведінки.

Таким чином, проведене локальне педагогічне дослідження щодо формування культури українського мовлення майбутніх фахівців дошкільної освіти дозволяє узагальнити, що вихователь має постійно стежити за змінами літературних норм вимови, давати дітям правильні мовні зразки, уникати нелітературних слів, запобігати помилкам інтерферуючого характеру, дотримуватися правил вимови і правопису. На підставі аналізу експериментальних даних з'ясовано, що системність і різноманітність підготовчих та мовленнєвих вправ за змістом і формою виконання мають забезпечувати позитивну мотивацію навчальної діяльності, збуджувати пізнавальний інтерес студентів до оволодіння ними мовленнєвою культурою, продуктивно-творчого засвоєння нормативного українського мовлення. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку пов'язуємо з розробкою лінгводидактичної технології формування монологічного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Література:

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення : монографія / Н. Д. Бабич. – Л. : Світ, 1990. – 232 с.
2. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика / А. М. Богуш. – Запоріжжя : Просвіта, 2000. – 228 с.
3. Мацько Л. І. Стратегія мовної освіти в Україні / Л. І. Мацько // Педагогічна газета. – 2004. – № 5 [118]. – С. 3.
4. Пентиліук М. І. Ділове спілкування та культура мовлення : навчальний посібник / М. Пентиліук, І. Маруніч, І. Гайдаєнко. – К. : Центр навчальної літератури, 2010. – 224 с.

Пеньковоя С. Д.

ФОРМИРОВАНИЕ РЕЧЕВОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ ДУЗ В ПРОЦЕССЕ ВУЗОВСКОЙ ПОДГОТОВКИ

В статье освещается проблема формирования речевой культуры будущих воспитателей дошкольных учебных заведений и предложены способы совершенствования культуры речи студентов в процессе вузовской подготовки. Рассмотрены вопросы подготовки будущих воспитателей посредством интегрированных занятий блока лингводидактических дисциплин и определены основные направления работы по совершенствованию их речевой культуры в условиях билингвизма. Акцентировано внимание на целевом, содержательном, организационном и результативном компонентах модели процесса формирования речевой культуры будущего педагога дошкольного образования.

Ключевые слова: культура речи, основные коммуникативные качества речи, учебно-речевая деятельность, система упражнений, методика.

Penkova S. D.

SPEECH CULTURE FORMATION OF THE FUTURE PRE-SCHOOLS TEACHERS IN THE TRAINING PROCESS AT THE UNIVERSITY

The article highlights the problem of speech culture formation of the future pre-school teachers and contains the means of students' cultural speech improvement in the course of university studies. The ways to help improve the speech culture in the process of integrated classes of the modern Ukrainian language practice and pre-school linguo-didactics aimed at practically oriented preparation of the future pre-school teachers are investigated in the article. The reasons for the low speech culture of prospective university students are analyzed. In the thesis the author gives and defines the speech culture development stages, the effective methods of speech practice and the system of preparatory and speech exercises. The process and the results of the experiment are also presented. It is noted that the

dominant principles and criteria of the vocabulary selection is the mastering of the main communicative quality of speech culture.

The author grounds the necessity to train the future pre-school teachers for improvement their level of orthoepic, lexical, grammatical and stylistic norms. On the base of local pedagogical observations and studies, the stages of future pre-school teachers' readiness are determined. The main trends of speech culture improvement under the conditions of close bilingual situation are defined in the article. The attention is concentrated on such components of the concept of «future pre-school teachers' speech culture» as value-motivated, semantic, emotional and operational.

Keywords: speech culture, educational speech activity, speech culture, the main communicative quality, the system of exercises, methods.

УДК 378.011.3-051:] 81'243:75

Петько Л. В.*

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ІНШОМОВНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ДИЗАЙНЕРІВ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТУ

Автор описує формування професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища (ПОІНС) в умовах університету для студентів-художників та дизайнерів на прикладі байки «Павук і Муха» англійської письменниці Мері Ховітт. Описано вивчення зі студентами ілюстрацій Тоні ДіТерліці для книги «Павук і Муха», представлено техніку виконання костюмів для Муха та Павука, наведено приклади педагогічних технологій для формування ПОІНС для студентів зазначених спеціальностей (brainstorming, портфоліо, інформаційні технології). Описано формування ПОІНС шляхом ознайомлення студентів-художників та дизайнерів із технікою виконання костюмів головних персонажів байки.

Ключові слова: професійно орієнтоване іншомовне навчальне середовище, університет, байка «Павук і Муха», Мері Ховітт, майбутні дизайнери, художники, іноземна мова.

Українські педагоги стратегічним напрямком удосконалення навчання у вищій школі визначають «цілеспрямоване об'єднання всіх дисциплін для цілісного вивчення явищ і процесів..., дисциплінарну інтеграцію в процесі дослідження пізнавальних і професійних проблем» [7, с. 90]. Тому формування професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в умовах університету за мету визначає готовність випускника університету до виконання у професійній діяльності своїх професійних функцій у певному соціокультурному просторі.

Розглядаючи теоретичний інструментарій аналізу заявленої теми статті, нашу увагу привернув підхід О. Гори, який розглядає проблему формування національної ідентичності студентів ВНЗ (саме майбутніх дизайнерів) як особистісне та професійно значуще утворення, виокремивши такі основні характеристики навчального середовища, що забезпечать ефективне та інтенсивне формування позитивної національної ідентичності студентів: 1) гуманістичний характер навчального впливу у середовищі; 2) «відкритість» та «динамічність» навчального середовища; 3) акцентуація національного компонента в змісті освіти; 4) педагогічний вплив на освітнє середовище [2; 3].

У запропонованому нами одному зі шляхів формування ПОІНС в умовах університету для студентів спеціальностей 022 «Дизайн» та 023 «Образотворче мистецтво» на прикладі вивчення вірша «Павук і Муха» М. Ховітт [5; 6; 17], робота над автентичним текстом сприятиме більш повним і образним уявленням студентами

© Петько Л. В.